

UN TOPOR PLAT DE CUPRU GĂSIT LA IZVOARELE

DE

VASILE CULICĂ

În primăvara anului 1970, locuitorul Chirilă Dumitru din satul Izvoarele (comuna Lipnița, jud. Constanța)¹ a găsit pe malul Dunării, la o distanță de aproape 1 km mai la vale de sat, o secure de aramă (fig. 1). Obiectul a fost dat la iveală de alunecările de teren, frecvente în această regiune, și se prezintă într-o stare de conservare foarte bună, dovadă că a zăcut într-un mediu cu condiții constante, ferit de expunerea alternativă la agenții chimici din sol și din atmosferă. Descoperitorul nu a sesizat pe locul găsirii alte urme de cultură materială de care piesa amintită ar putea fi apropiată, iar observațiile întreprinse de noi nu au reușit să fie mai fructuoase.

Malul Dunării, înalt în partea locului, este format din depuneri de loess roșcat, nisipos, peste un strat de clisă cochiliferă de culoare vînătă, impermeabilă, la suprafața căruia se strâng apele freatice care cauzează alunecarea terenurilor. La locul indicat loessul este acoperit de un foarte subțire strat vegetal, steril din punct de vedere arheologic, dar prin apropiere apar în cantitate destul de mare fragmente ceramice de epocă romană fără legătură cu securea.

Piesa, în greutate de 675 g, se înfățișează sub forma unei plăci de 18 cm lungime, mai lată și evazată la unul din capete: este terminată printr-un tăiș curb și mai îngustat la celălalt capăt — tăiat ușor oblic —, care formează muchia toporului. Lățimea maximă, la capetele curburii tăișului, este de 7 cm, iar lățimea minimă, la muchie, de 4,1 cm. Spre mijloc, unde lățimea este de 5,1 cm, placa atinge grosimea de 0,8 cm, iar la capătul superior nu depășește 0,5 cm. Este acoperită pe întreaga suprafață cu o patină subțire de culoare verde, cu pete întunecate, cruțată de descoperitor, care s-a mulțumit să șteargă, probabil pe o gresie, doar gura securii. Acțiunea agenților din sol a cauzat totuși unele reacții chimice, vizibile pe ambele fețe ale piesei sub forma unor concrețiuni de culoare verde-deschis.

¹ Pînă în 1968 satul Izvoarele se chema Pirjoaia și aparținea de comuna Canlia.

Absența oricărui ornament, aspectul neted, forma muchiiilor, ușoara asimetrie, dar mai cu seamă lipsa unor urme ale locului de îmbinare a valvelor, ușor de identificat la piesele turnate, sînt dovezi că a fost lucrată prin ciocănire, și nu prin turnare într-un tipar.

Condițiile de găsimire au rămas neprielnice considerațiilor cu privire la aria culturală al cărei produs ar putea fi piesa de la Izvoarele. În împreju-

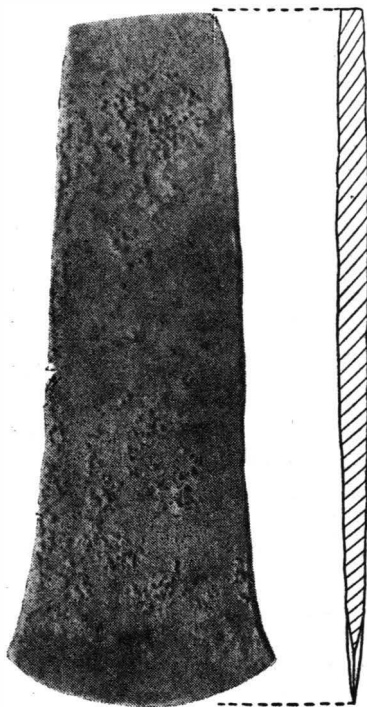

Fig. 1. — Secure plată de aramă de la Izvoarele (comuna Lipnița, județul Constanța).

rimile imediate, cele mai vechi materiale cunoscute pînă în momentul de față aparțin epocii fierului și, eventual, sfîrșitului epocii bronzului și constau din ceramică hallstatt-latène și din fragmente de topoare găurite, lucrate în roci vulcanice, găsite la aproximativ 1,5 km mai la vale, în apropierea cetății romane-bizantine ². Peste Dunăre, pe grădiștile din fosta baltă a Ialomiței, la cîțiva kilometri depărtare, sînt cunoscute materialele din cultura Hamangia și din cultura Coslogeni, a bronzului tîrziu ³. Securea de la Izvoarele nu poate fi atribuită nici uneia din culturile menționate. Tipologic se încadrează în categoria securilor plate de aramă, obiecte care își fac apariția cam în același timp cu toporul ciocan și cu toporul cu două tă-

² Cetatea romano-bizantină de la Izvoarele se găsește la 2,5 km spre est de sat. A fost ridicată în imediata apropiere a unei așezări traco-getice, identificate ipotetic, în ultima vreme, cu Sucidava moesică.

³ Sebastian Morintz și N. Angheliescu, *O nouă cultură a epocii bronzului în România*, în SCIV, 21, 1970, 3, p. 377.

işuri şi braţele în cruce, spre sfârşitul epocii pietrei⁴. Ca atare nu poate fi pusă în legătură cu cultura Hamangia, în contextul căreia folosirea aramei nu a fost constatată⁵, după cum nici cu unele culturi caracteristice fazei finale a epocii bronzului, căreia îi sînt cunoscute alte forme de topoare, între care predomină celtul.

Forma piesei de la Izvoarele sugerează o asemănare izbitoare cu anume topoare de silex obişnuite la sfârşitul neoliticului în cultura Gumelniţa, cultură în care şi topoarele plate de aramă înregistrează o frecvenţă accentuată⁶. În fapt nu este altceva decît o copie mai aplatizată — metalul a permis aceasta — a unui tip de topor de silex caracteristic culturii Gumelniţa, cu laturi oblice şi tăiş curb, depăşind uşor laturile securii.

Apropierea dintre forma caracteristică topoarelor de silex gumelniţene şi securea de aramă de la Izvoarele aduce în discuţie problema direcţiei curentului cultural, a căii de pătrundere la Dunărea de Jos a tehnicii metalurgiei aramei. De altfel este mai de mult cunoscut că influenţele care au determinat prima folosire a aramei în spaţiul dunărean şi carpatic au venit dinspre sud şi sud-est⁷, astfel că apropierea propusă de noi nu vine decît să confirme cele ştiute.

Nedispuînd pe teritoriul dobrogean de analogii şi în lipsa unui context arheologic la care s-ar fi putut apela pentru încadrarea în limite de timp, ne vedem constrînşi la aprecieri bazate pe elemente de tipologie, recurgînd la dubla asemănare cu piese de silex şi de cupru din medii gumelniţene, cultură în a cărei arie de răspîndire securea de la Izvoarele nu poate fi străină. Exemplare oarecum similare au putut circula concomitent cu diversele tipuri de topoare plate din Moldova (pre- şi cucuteniene)⁸, Transilvania (Reci)⁹, Muntenia (Crivăţ)¹⁰, dar piesa de la Izvoarele se deosebeşte de ele atît prin detalii de formă, cît şi prin execuţia îngrijită. Îşi găseşte însă analogii în securele de cupru în formă de pană descoperite în aşezările neoliticului tîrziu (eneolitic) din Bulgaria şi de la noi, aparţinînd culturilor Gumelniţa şi Sălcuţa¹¹.

În măsura în care apariţia simultană cu securile în formă de pană, obişnuite culturilor amintite, nu va putea fi documentată arheologic, piesa de la Izvoarele constituie cu siguranţă prima modificare tipologică a celor dintîi, din care se va dezvolta apoi securea cu marginile ridicate şi celelalte forme de topoare plate ale epocii bronzului¹².

⁴ Dorin Popescu, *Exploatarea şi prelucrarea metalelor în Transilvania pînă la cîmpul romană*, SCIV, II, 1951, 2, p. 29; Ion Nestor, *Asupra începuturilor metalurgiei aramei şi bronzului în R.P.R.*, în SRIR, I, p. 45.

⁵ Ion Nestor, *op. cit.*, p. 45.

⁶ *Ibidem* p. 46; D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, I, p. 48.

⁷ I. Nestor, *op. cit.*, p. 45.

⁸ D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, p. 127; Valeriu Leahu, *Cultura Tei*, p. 73, nota 1; Vladimir Dumitrescu, *Muzeul Naţional de Antichităţi*, 1968, p. 33.

⁹ Z. Székely, *Contribution à l'étude du développement du Néolithique dans la Transylvanie sud-orientale*, în *Alli del Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche et Protoistoriche*, N. II, pl. CXX/1; Cf. Z. Székely, *Contribuţie la cunoaşterea prelucrării metalelor la începutul epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, SCIV, 21, 1970, 2, p. 201, nota 4.

¹⁰ D. Berciu, *Zorile istoriei*... p. 155; idem, *La izvoarele istoriei*, pl. X, fig. 3.

¹¹ Ion Nestor, *Asupra începuturilor*... p. 46; D. Berciu, *Zorile istoriei*... p. 114, 117; idem, *La izvoarele*... pl. II, fig. 3; D. Berciu, în *Istoria României*, I, 1960, fig. 7/6; Vl. Dumitrescu, *Muzeul Naţional de Antichităţi*, p. 31.

¹² D. Berciu, *Zorile istoriei*... fig. 8/5 şi p. 155.

Spre deosebire de unele exemplare ale neoliticului târziu (eneolitic) și chiar din bronzul timpuriu, caracterizate printr-o bombare excesivă spre mijloc¹³ și deci printr-un profil lenticular, piesa de la Izvoarele prezintă o diferență de numai 0,3 cm între grosimea la nivelul muchiei și cea mai mare grosime, iar subțierea spre tăiș se face treptat.

Astfel de obiecte au putut servi doar la tăiatul și prelucratal lemnului. Piese de felul exemplarului de la Izvoarele erau mai degrabă apte pentru tăiat și fasonat decât pentru despicat, întrucât, fiind prea înguste, s-ar fi înfipt în lemn și nu ar fi exercitat presiunea utilă pentru crăparea lui. Faptul că exemplarul aici prezentat nu poartă nici o urmă de uzură este un indiciu că nu a fost întrebuințat ca pană pentru despicat sau ca topor.

Ipoteza că anumite exemplare au putut circula cu rol intermediar în relațiile intertribale de schimb, îndeplinind funcția de mijlocitor al schimburilor — ca veritabile semne premonetare —, întâmpină dificultăți cel puțin în fazele de început ale apariției toporului-pană, dat fiind numărul lor nu suficient de mare, ca o consecință a posibilităților limitate de extragere și procurare a metalului, fapt care, la rîndul său, nu permitea imobilizarea unor cantități însemnate de metal în operații în care calitățile lui nu erau direct angajate. Nu pare însă lipsită de interes presupunerea că au putut constitui la un moment dat, la îndemîna indivizilor cu atribuții de conducere în cadrul comunităților, adevărate insemne ale puterii, un fel de sceptre¹⁴. Tocmai în sprijinul unei asemenea idei vine și împrejurarea că piesa de la Izvoarele a fost găsită în afara complexelor arheologice, în care rolul de unealtă ar fi fost mai ușor de presupus.

Chiar dacă în eneolitic cuprul, printr-o oarecare varietate de unelte relativ perfecționate față de cele de piatră și os, a jucat un rol mai accentuat în procesul de producție contribuind la creșterea productivității muncii¹⁵, securile de aramă în formă de pană vor fi avut totuși o importanță secundară. Ele nu au reușit să se impună atât datorită valorii ridicate, cît și din cauză că în activitatea de prelucrare a lemnului nu se dovedeau mai perfecționate, fapt ce a făcut ca întrebuințarea uneltelor de silex să continue multă vreme, probabil alături de penele lucrate din lemn, cu mult mai ieftine și mai eficiente.

Consemnarea existenței securii de la Izvoarele constituie o contribuție la cunoașterea răspîndirii cuprului în bazinul Dunării de Jos.

UNE HACHE PLATE EN CUIVRE TROUVÉE À IZVOARELE

RÉSUMÉ

A la suite des glissements de terrain sur la rive du Danube près du village d'Izvoarele (comm. de Lipnița, dép. de Constanța) on a trouvé, au printemps de l'année 1970, une hache plate en cuivre.

¹³ SCIV, 21, 1970, 2, fig. 1/2—2 a.

¹⁴ I. Nestor, *Asupra începuturilor...*, p. 48.

¹⁵ D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, I, p. 62. Păreră contrară: I. Nestor, *Asupra începuturilor...*, p. 56.

L'exemplaire est bien conservé, il ne porte pas de traces d'utilisation et fait partie de la catégorie dite des *haches-coïn*, connues à partir du néolithique final (énéolithique), mais qui se sont maintenues, avec quelques modifications typologiques, jusqu'à l'époque de bronze.

C'est une pièce exécutée par martelage et non pas par moulage, qui présente des similitudes à retenir avec certaines haches en silex, connues dans les établissements du néolithique tardif de la culture de Gumelnița et même avec des exemplaires en cuivre de la même culture, provenant de Bulgarie ou de Roumanie.

Comme les conditions de cette découverte ne donnent pas des indications qui pourraient la faire dater avec plus de précision, on attribue cette pièce au néolithique final.

La fait qu'elle ne provient pas d'un contexte archéologique où son rôle domestique pourrait être prouvé permet à l'auteur d'admettre qu'elle aurait pu jouer le rôle d'un attribut du pouvoir des personnes détenant le pouvoir politique dans la communauté respective.

LÉGENDE DE FIGURE

Fig. 1. — Hache plate en cuivre (Izvoarele, comm. de Lipnița, dép. de Constanța).

